

МУНОСИБАТҶОИ ТАЛАФФУЗ ВА НАВИШТАНИ ДУРУСТИ ЗАБОНИ ФОРСӢ

Диловар Лутфуллозода Ҳомитов

Докторанти донишгоҳи давлатии Тирмиз

dilovarhomitov@mail.ru

АНОТАТСИЯ

Дар ин тадқиқ мушкили асосии форсиомӯзони тоҷикзабон мавриди баҳс қарор мегирад. Талаффузи дурусти забони форсӣ навиштани дурустро ҳам таъмин месозад. Хат ва гӯйишҳо ҳамеша дар ҳаракатанд ва ҳамеша бо ҳамдигар мусобиқат мекунанд.

Калидвожаҳо: *Хат, форсиомӯзӣ, тоҷикзабонон, ҳодисаи иҷтимоӣ, навишторӣ, гуфторӣ.*

ABSTRACT

In this study, the main problem of Tajik-speaking Farsi learners is discussed. Correct pronunciation of the Persian language also ensures correct writing. Lines and words are always in motion and always competing with each other.

Keywords: *Calligraphy, Persian learning, Tajik speakers, social event, writing, speaking.*

АННОТАЦИЯ

В данном исследовании обсуждается основная проблема таджикоязычных изучающих фарси. Правильное произношение персидского языка также обеспечивает правильное письмо. Письмо и речь всегда находятся в движении и всегда конкурируют друг с другом.

Ключевые слова: *каллиграфия, изучение персидского языка, носители таджикского языка, светское мероприятие, письмо, говорение.*

ДАРОМАД

Эрон яке аз кишварҳои қадимӣ ва аз лиҳози илму фарҳанг пешрафтаи ҷаҳон мебошад. Омӯхтани забони форсӣ барои шаҳрвандони Ўзбекистон аҳамияти зиёд дорад. Зеро бо кишвари Эрон мо алоқаҳои зиёде дорем. Соли 2022 низ дар Созмони ҳамкории Шанхай, ки дар Самарқанд баргузор гардид, раиси ҷумҳури Эрон ҳам ташриф овард ва бо Президентамон 30-солагии муносибатҳои Эронро Ўзбекистонро муборакбӯӣ карданд. Ғайр аз ин дар 14 шӯъба ҳамкориҳоро имзо гузоштанд[7]. Аз сабабе, ки забони форсӣ ва тоҷикӣ аз гурӯҳи забонҳои эронӣ ҳастанд шабоҳатҳои зиёде байни онҳо мавҷуд аст. Барои тоҷикзабонони Ўзбекистон ва Тоҷикистон омӯхтани забони форсӣ он қадар мушкилӣ пеш неаморад. Аммо бу вучуди ин баъзе иштибоҳот низ вучуд дорад. Дар ин тадқиқ ҳамин иштибоҳот мавриди баҳс қарор гирифта роҳи ҳалли он пешкаш мешавад.

Забони адабии ҳозираи тоҷикӣ ва забони форсии имрӯзаи Эрон давомдиҳандаи забони классики форс аст. Ин забонҳо то асрҳои XVII ба адабиёти муштарак соҳиб буданд. Пас аз ин бо сабабиятҳои геосиёсӣ ва ҷараёнҳои иқтисодиву иҷтимоӣ аз ҳамдигар фарқ карданро шурӯъ карданд. Ҳудуди эронӣ дар зери таъсири халқҳои туркӣ ва англизҳо тоҷикон бошанд зери муносибатҳои наздик бо ўзбекҳо ва сиёсати русҳо монда буданд. Ин омилҳо маҷбур месозад, ки ҳар як забон роҳи ташаккули худро соҳиб шавад ва мӯҷиби аз якдигар фарқ кардани забонҳои тоҷику форс шавад. Дар забони форсиёни Эрон таъсири забонҳои туркӣ, озарӣ ва англисӣ фаронсавиро мебинем. Азбаски қариб як аср тоҷикон мустамликаи СССР ва ҳазорсолҳост, ки бо мардуми ўзбеки ҳамсоя, бародарона ва дар алоқаҳои хуби иҷтимоӣ фарҳангӣ зиндагӣ доранд, албатта роҳи ташаккули забони тоҷикиро аз забони форсии Эрон дигар сохт.

ТАҲЛИЛИ АДАБИЁТ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Аз сабаби дар ҳудуди Эрон солҳои зиёд ҳукмронӣ кардани халқҳои туркнаҷот(Сафавӣ) забони гуфтугӯӣ форсиёни Эрон зери таъсири забони

туркӣ дигаргун шуд[5] аммо забони адабии навишторӣ шакли классики худро нигоҳ медошт. Дар аввалҳои асри XX забони гуфтугӯӣ ба адабиёт, васоити ахбор оҳиста-оҳиста ворид мешуд. Як гурӯҳ зиёӣёни Эронӣ забони гуфтугӯии халқро ба забони адабӣ наздик карданро шурӯъ карданд. Парвиз Нотили Хонларӣ дар асарҳои худ оиди забони форсӣ, Али Акбар Деххудо, Муҳаммад Муин, Ҷамолзода ва як қатор дигар олимони дар китобҳо ва мақолаҳои худ доир ба ғанӣ намудани забони адабӣ аз ҳисоби ибораҳои забони гуфтугӯиро таъкид кардаанд[4]. Ҳамин тавр тафовут байни забони адабии форсӣ аз забони адабии тоҷикӣ пайдо шуд.

Чунончи академик Бобочон Ғафуров қайд кардаанд “... Ба ҳамин тариқ, дар зарфҳои солҳои 1864-1868 ду давлати Осиёи Миёна-хонияи Хўқанд ва аморати Бухоро ба мағлубият дучор гардиданд”[3]. Русҳо бо оҳистагӣ маданияти худро дар ҷойҳои истилокардашон татбиқ карданро мехостанд ва то кадом дараҷае ба ин муяссар ҳам шуданд. То даҳаи охири асри XX забони русӣ барои тоҷикон ҳамчун яке аз забонҳои асосӣ шуда буд. Дар натиҷаи ин забони тоҷикӣ ҳам ба баъзе дигаргуниҳо дучор шуда буд. Садриддин Айнӣ ҳам дар ғанигардонӣ ва ташаккули забони тоҷикӣ саҳми арзандаи худро гузоштааст. Яъне олим, шоир ва нависанда дар деҳҳо давр зада аз лаҳҷа ва шеваҳои вожаҳои ба бисёриҳо фаҳмо ва маълумро ба забони адабӣ дохил мекард. “Вай аз тамоми боигарии забони адабиёти классикӣ ва шеваҳои лаҳҷаҳои халқии тоҷик истифода бурда, дурдонаҳои беҳтарини онро ба хазинаи забони адабии имрӯзаи тоҷик дохил кардааст”[13].

НАТИҶАҲО

Пас аз инқилоби октябр якҷанд Республикаҳои СССР аз алифбои арабӣ ба лотинӣ гузаштанд. Дар қатори онҳо тоҷикон ҳам буданд. Албатта дар ин алифбо баъзе мушкилиҳо ба вуҷуд омаданд. Масалан дар алифбои арабӣ садонокҳои кӯтоҳ навишта намешавад аммо дар графикаи лотини тамоми садонокҳо ва ҳамсадоҳо ба аломатҳои(харфҳо) алоҳидаи худ соҳиб буданд. Ин ҳодиса дар назди забоншиносон суоли ба кадом нормаи забон: забони классик ёки диалектҳои маҳаллӣ қабул кардани алифбои навро мегузошт. Агар аз

диалектҳои маҳаллӣ истифода бурда алифбои навро шакл диҳанд, айнан аз диалекти кадом маҳал? Ин суолот ва масъалаҳо дуто конференсияро, ки солҳои 1924 ва 1928 баргузор гардида буд тақозо мекард. Инчунин конгресси забоншиносӣ дар соли 1930 низ баргузор гардид. Дар конгресс ва конференсияҳои зикршуда фикри забони адабиёро ба забони маҳаллии зиёдаҳолӣ наздик кардан садо меод. Масъалаи фонетикаи забони адабии тоҷикиро ба диалекти тоҷикони шимолитар мувофиқ гардониданд[11].

МУҲОКИМА

Ин тадқиқ бо усули таққосикунонӣ ва тавсиф кардан баррасӣ мешавад. Иштибоҳоти асосии тоҷикзабонон ин вожаҳои забони форсиро ба шеваи тоҷикӣ талаффуз кардани онҳо мебошад. Гарчи навишти вожаҳои форсӣ ва тоҷикӣ ба ҳарфҳои ниёгон як хел бошад ҳам талаффузи онҳо дигар аст. Агар форсҳо *gerān* гӯянд, тоҷикон *garōn* мегӯянд. Барои ин тафовутҳоро фаҳмидан ва иштибоҳ накардан, забонмӯз бояд хат ва фонемҳои забони форсиро тоҷикиро хуб донанд. Масалан садонокҳои забони тоҷикӣ 6-тоянд: *i, ū, u, ô, ê, a*[10]. Садонокҳои забони форсӣ низ 6-тоянд: *ā, u, i, a, e, o*[2]. Лекин мавқеи истифодабарии онҳо аз якдигар фарқ мекунад. (ҷадвали-1.)

Хати форсӣ	Талаффузи форсӣ	Талаффузи тоҷикӣ
انگشت	<i>Angošt</i>	<i>angušt</i>
انجمن	<i>Anjoman</i>	<i>anjuman</i>
برج	<i>Borj</i>	<i>burj</i>
بسد	<i>bo(e)ssad</i>	<i>bussad</i>
بخارا	<i>boxārā</i>	<i>buxôrô</i>
برنا	<i>Bornā</i>	<i>barnô</i>
	<i>gola(e)</i>	<i>gala</i>

Аз ҷадвали боло маълум мешавад, ки мавқеи истифодабарии садонокҳои форсӣ аз тоҷикӣ фарқ дорад ва вақтеки забонмӯз вожаҳои тоҷикиро ба тоҷикӣ талаффуз мекунад иштибоҳот ба вучуд меояд. Аз ҷиҳати фонетикаи дар забони форсӣ 3-то садонокӣ кӯтоҳ мавҷуд аст: *a, e, o*. Дар забони тоҷикӣ бошад *a, u, i*

садонокҳои кӯтоҳ маҳсуб мешаванд. Бояд тазакур дод, ки садоноки /e/ ва /o/ дар тоҷикӣ дароз аст. Дар форсӣ бошад акси инро мебинед. Дар форсӣ /u/ ва /i/ садоноки дароз аст.

Агар вожаҳои دیوانه، مسیح، بهشت، گل—ро бо талаффузи тоҷикӣ нависем, бояд ба шаклҳои зер нависем: دوانه، مسح، بیهشت، گل.

Мушкилоти асосие, ки барои форсиомӯзони тоҷикзабон пеш меояд, ин навишта нашудани садонокҳои кӯтоҳи забони форсӣ мебошад. Агар омӯзанда вожаҳои фавқро форсӣ талаффуз кунад, муваффақ ба навишти дурусти вожаҳои форсӣ мешавад. Масалан: *Gol-گل، Behesht-بهشت، masih-مسیح، Divāne-دیوانه*.

Садонокҳои дароз дар забони форсӣ /ā/, /u/, /i/ ва дар забони тоҷикӣ /ô/, /ê/, /û/ мебошанд. Садонокҳои дароз дар забони форсӣ доимо кашида хонда мешавад ва дар навишт ҳам акси худро меёбад. Аммо садонокҳои дарози /ê/, /û/-и забони тоҷикӣ дар форси танҳо шакли кӯтоҳашро дорад. Аз ҳамин лиҳоз ба форсиомӯзи тоҷикзабон душворӣ пеш меорад.

Хулоса ин, ки барои омӯхтани забони форсӣ мураббӣён бештар омӯзонидани фонетикаи забони форсӣ бештар вақт сарф кунанд. Зеро агар тарзи талаффузи дурусти забони форсиро наёмӯзанд, навишти онро наметавонанд дуруст аз худ кунанд. Аз ҳамин сабаб ҳангоми омӯзонидани тарзи дурусти талаффузи забони форсӣ аввал номи ҳарфҳо, овози он ва бо манбаъҳои шунидорию биниш тарзи дурусти талаффузи забонро бояд омӯхт. Тарзи дуруст навиштани забони форсӣ чолишҳои зиёди дигаре низ дорад, аммо тадқиқ ва баррасии он дар қорҳои диссертатсионӣ бояд дида шавад.

РЎЙХАТИ АДАБИЁТҲО

1. Абдусаматов, М. (2012). Форс тили. Шарқ.
2. Алимова, Х. З. (2008). Форс, дарий ва тожик тилларининг шаклланиш босқичлари: умумийлик ва фарқлар (фонетик таҳлил). Шарқшунослик.–Т.: ТошДШИ, (1-2), 28-34.
3. Ғафуров, Б. (2008). Тоҷикон. 2-қисм. Душанбе.
4. Қуронбеков, А. (2009) Форс тили лексиколоияси.ТДШУ.
5. Қуронбеков, А. (2009). Классик форс тили ҳамда ҳозирги давр форс, дарий ва тожик тиллари фонемалар тизимининг қиёсий таҳлили. Шарқ классик филологияси, 146-154.
6. Қуронбеков, А., Воҳидов. А., Т. Зияева. (2006) Форс тили. Муסיқа.
7. Найрободӣ, Ҳ. (2022). [Эрон ва Ўзбекистон: дипломатик алоқалар ўрнатилганига 30 йил тўлди | Azon.uz - Ахборот-таҳлилий портал.](#)
8. Ниёзмухаммадов, Б., Ниёзӣ, Ш.Н., Тоҷиев, Д.Т. (1956). Грамматикаи забони тоҷикӣ(фонетика ва морфология). Наш. Тоҷ.
9. Поляков, К.И., Носырев А.А. (2000)Учебник персидскоо языка. ИД Муравей.
10. Расторгуева, В .С .(1955). Краткий очерк фонетики таджикского языка. Изд-во Акад. наук Таджики. ССР.
11. Расторгуева, В.С. (1982). Основы иранского языкознания:новоиранские языки. Зч, Наука.
12. Рубинчик, Ю.А. (2001). Грамматика современного персидского литературного языка. Вост. лит.
13. Рустамов, Ш. (1982). Забони адабии ҳозираи тоҷик. Маориф.
14. Убайдуллоев, Р. М. (1974). Таджикский вокализм. Учен, записки ДГПИ, т. 90, сер. «иностр. языки», 193-215.